

LIBRIS

We know
BOOKS

Nu putem evada din istoria noastră

Cea mai frumoasă poveste (vol. II)

Cuprins

O parte din povestea (în parte filmată) a acestei cărți. <i>Un fel de prefață</i>	11
Este Istoria, ca atare, o știință?	20
„Prin noi înșine“ <i>versus</i> „politica porților deschise“	24
Povestea imnurilor României (1862–1990)	28
O simplă rimă: nu Ialta–Malta, ci Moscova (octombrie 1944).....	32
Sindicatelor în timpul regimului comunist (începând din 1945)	37
Înscenarea de la Tămădău și compromiterea PNT (iulie 1947)	43
Planul Marshall și România stalinizată (vara și toamna anului 1947)	47
Anihilarea partidelor politice democratice (1946–1947)	52
Desființarea Bisericii greco-catolice românești (1948)	56
„Neo-limbajul“ regimului comunist (începând din 1945).....	60
Instituțiile Securității și Miliției în RPR (1948–1949)	64
Regiunea Autonomă Maghiară (1950–1968).....	68
Morți suspecte în cultura română:	
Nicolae Labiș, Marin Preda și Ioan Petru Culianu	73
Un bunic pe nume Gheorghiu-Dej.....	78
Un supraviețuitor – Ion Gheorghe Maurer	83
Lupta pentru putere din PCR/PMR (1944–1957)	88
Mihail Sadoveanu – clarvăzător mason sau tovarăș de drum?	92
Șantierelor naționale ale tineretului (după 1947)	96
Eroism și disperare: rezistența anticomunistă din munții României (1948–1962)	100

Fabrica de genii sau Școala de literatură „Mihai Eminescu“ (1950–1955)	104
Povestea cincinalelor României (1951–1989)	108
Patru decenii de pionierat (1949–1989)	112
Doctoratele oamenilor politici: de la Petru Groza la Nicolae și Elena Ceaușescu	116
Nava-școală <i>Mircea</i> (din 1938 până astăzi).....	119
Evreii și comunismul	123
„Generalul Iarnă“ și România comunizată	128
Un Nikita Hrușciiov nervos vizitează România (iunie 1962)	131
„Criza rachetelor“ sovieto-americană din 1962 și România.....	135
Când așchia sare departe de trunchi: în comunism, copiii activiștilor părăsesc România!.....	139
O vecinătate cu probleme: România–Ungaria (1948–1989)	143
România și Iugoslavia în timpul comunismului	147
Vecinul, deseori neglijat, de la sud: relațiile cu Bulgaria (1945–1989).....	152
Vecinul de sânge de la est: aventurile unei statui din Chișinău	157
Emigrarea evreilor și a germanilor din România (1945–1989).....	161
Povestea papirusului de la Mangalia (1959–2011)	165
Gheorghe Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu: aceiași sistem, doi oameni, două legende	168
Urbanizarea României – o poveste cu „va urma“	173
Metroul din București (1909–1979).....	177
De la Casa Poporului la Palatul Parlamentului (și al summitului NATO)	181
Ambiția nucleară a lui Nicolae Ceaușescu (după anul 1968).....	184
Ziarști, politică și manipulare: legea presei din 1974.....	187
„Calul troian“ de la Helsinki (vara anului 1975).....	190
Cenaclul „Flacăra“: rock, poezie și ideologie (1973–1985).....	193
„Clauza națiunii celei mai favorizate“ și România comunizată (începând din 1975).....	199

Festivalul Național „Cântarea României“ (1976–1989).....	203
Președintele Ceaușescu și omologii săi americani (1969–1989).....	206
Vizita lui Nicolae Ceaușescu la Washington (aprilie 1978)	210
Propagandă în străinătate, pe bani din țară (1970–1982).....	214
Pasiuni, gelozii și bârfe comuniste	217
O carte cât un război (mediatic):	
<i>Istoria Transilvaniei</i> (1986–1987)	221
Optimismul natural al lui Nicolae Ceaușescu	225
Mihail Gorbaciov vizitează România lui Ceaușescu (mai 1987)	228
Ultima primăvară a conducătorului (martie–iunie 1989).....	232
Gimnasta care sare granița – fuga din țară a Nadiei Comăneci (noiembrie 1989)	236
Ultima întâlnire dintre Nicolae Ceaușescu și Mihail Gorbaciov (4 decembrie 1989)	241
A fost sau n-a fost revoluție? (decembrie 1989).....	246
Totul putea începe în „liniștită“ Moldovă? (Iași, 14 decembrie 1989)	251
Un personaj controversat al Revoluției: László Tőkés (decembrie 1989)	255
Șamanul unui trib debusolat: N. Ceaușescu la ședința CPEX din 17 decembrie 1989	259
Operațiunea „Trandafirul“: filmul horror al Revoluției (17/18 decembrie 1989).....	263
Olteni trimiși la Timișoara (20–21 decembrie 1989)	267
Ultima – dorită – „ rotație a cadrelor “ (21–22 decembrie 1989)	271
Mitingul fatal (21 decembrie 1989).....	274
Moartea generalului Vasile Milea (22 decembrie 1989)	278
Elicopterul ultimei evadări: fuga din CC a soților Ceaușescu (22 decembrie 1989)	282
Diversiunea „helicopterelor“ din Oltenia (22 decembrie 1989 și zilele următoare)	286
Nicu Ceaușescu în Revoluția română (decembrie 1989)	290

Cazul USLA – uciderea grupului Trosca.....	294
Incendierea Bibliotecii Centrale Universitare și a Muzeului de Artă din București (22–23 decembrie 1989)	298
A complotat Armata Română împotriva lui Ceaușescu?.....	301
Cel mai celebru (și mai discutat) proces din istoria justiției românești (25 decembrie 1989)	305
„Sinuciderea politică“ a lui N. Ceaușescu	309
Moarrea „din subsol“ a lui Marin Ceaușescu (28 decembrie 1989)	313
Revoluția ca experiență personală	317
Istoria ca exercițiu contrafactual	322

O parte din povestea
(în parte filmată) a acestei cărți

Un fel de prefață

În toamna anului 2013, când a apărut prima ediție a primului volum al acestor povestiri adevărate (*Cea mai frumoasă poveste. Câteva adevăruri simple despre istoria românilor*), nu puteam bănui orizontul de așteptare pe care avea să-l întâlnească. De altfel, totul avea legătură cu serialul *5 minute de istorie*, al cărui ecou a fost mult peste așteptările mele. La ora la care scriu această prefață, serialul – care a avut în total 167 de episoade (101 în prima serie, 65 în cea de-a doua, plus un episod care nu s-a filmat niciodată... o să spun imediat de ce) – încă rulează la Televiziunea Română, ele se regăsesc integral și cu acces liber pe platforma de internet TVR+, iar cele mai multe episoade, dacă nu toate, au fost descărcate deja, de diverse persoane, pe YouTube (ceea ce nu a fost în intenția noastră).

Acest volum strânge, așadar, restul scenariilor acestui serial, cele care nu au fost publicate în primul volum, *Cea mai frumoasă poveste*.

La acest moment de cvasibilanț, sunt câteva lucruri asupra cărora mă simt dator să insist.

i) Mai întâi de toate, nu este deloc simplu să filmezi, în București, un serial de istorie. Din păcate, orașul, deși este evident că mustește de povești ale trecutului – ca orice capitală –, are relativ puține semne ale memoriei istorice (adică monumente, plăci comemorative, indicații turistice etc.)

care să trimită la istoria noastră recentă. Să dau un exemplu: pentru un episod în care vorbeam despre Burebista, cu greu și după îndelungi căutări am găsit un bust al acestuia, în curtea unei unități militare (a cărei conducere a colaborat impecabil cu echipa noastră în timpul scurtei filmări). Sau: pentru un episod despre Ecaterina Teodoroiu, cu greu am găsit în București ceva legat de numele acesteia – până la urmă, cu ceva noroc, am găsit o statuie a ei, pe un hol slab luminat al unei clădiri-anexă din Muzeul Militar. Pentru alegerile din 1946, cu greu am găsit un perete, în zona Liceului „Matei Basarab“, pe care se mai vedea semnul „Soarele“ al alianței procomuniste de atunci – și acesta spălat de ploii și albit de soare. Ne-am deplasat acolo, am parcat cu greu, am filmat, dar la difuzarea serialului am văzut cu toții că abia dacă se observa ce semn era în spatele meu. Din acest motiv, foarte multe episoade au fost filmate cam în aceleași locuri, încercând de fiecare dată să găsim unghiuri inedite – *vezi* cele în care este vorba despre Gheorghe Gheorghiu-Dej, pentru care am mers de șase sau de șapte ori la Muzeul Țăranului Român (gratitudinea mea și a echipei pentru amabilitatea cu care am fost primiți de fiecare dată!), pentru că numai acolo se găsesc, într-o sală de la subsol, mai multe tablouri cu Dej – pe care le-am filmat din toate unghiurile posibile, pentru a elimina senzația de *déjà-vu*. Un bust în piatră al lui Gheorghiu-Dej se mai afla și într-o curte aparținând Muzeului Național de Artă (unde, iarăși, am fost primiți cu mare căldură), numai că acest bust avea o figură de nerecunoscut, pentru că, în decursul anilor (probabil după 1990), cineva a spart nasul statuii cu un ciocan!... Tot aici, de exemplu, se afla și o statuie a lui Lucrețiu Pătrășcanu, probabil făcută prin anii '70 – dar și ea din ce în ce mai greu de recunoscut.

ii) În aceste condiții, principala dificultate în realizarea acestui serial a reprezentat-o reala disproporție dintre durata deplasărilor și rezultatul filmării. Cum de regulă filmam una sau două zile pe săptămână, cea mai mare parte din acest timp era cheltuită nu pe filmări propriu-zise (care, grație echipei minunate cu care am colaborat, mergeau repede), ci pe deplasarea cu mașina prin București, dintr-un capăt în altul, pe măsură ce eu scriam alte noi episoade și mergeam să le „tragem“ pe film. Așadar, pentru un episod de cinci minute lucram uneori între două și patru ore – cu deplasări, cu descărcatul aparatului, cu locuri de parcare care erau sau nu erau, cu unii trecători care veneau peste noi și ne întrebau: „De ce nu-l dăm jos pe Băsescu (sau Ponta)?“, „De ce nu vorbiți despre pensiile noastre?“ etc. Așa cum se întâmplă de obicei, socoteala de acasă rareori se potrivește cu cea din târg – sau de la filmare. Unde ne așteptam că va merge strună (adică repede), au apărut probleme dintre cele mai diverse – de la defecțiuni ale aparatului sau nori care apăreau exact când nu aveam nevoie de ei până la câte un om care lucra cu pickhammerul sau cu drujba (n-avea nicio vină, era munca lui) tocmai lângă locurile prin care filmam noi. Altădată, dimpotrivă, unde ne așteptam să fie mai complicat a mers ca pe roate – grațitudinea mea, de exemplu, serviciilor de poliție de frontieră de la granița cu Serbia (Porțile de Fier) sau cu Bulgaria (Giurgiu), care ne-au facilitat foarte mult câteva filmări prin acele zone.

iii) În cei doi ani cât am filmat (din 2013 până la începutul lui 2015), relativ rar (și din cauza timpului meu limitat, și din cauza priorităților TVR) am putut face deplasări prin țară – chiar dacă ele ne-au lăsat, probabil, cele mai frumoase amintiri. Pentru acestea, am profitat fie de vacanțele mele, fie de diferite invitații pe la colocvii sau conferințe,

fie de zilele libere ale unor instituții ale statului. Din Sinaia/Peleş până la Constanța, din Brașov – via Sfântu Gheorghe – până la Craiova, din Timișoara până la Scornicești (unde domnul Emil Bărbulescu a fost extrem de cooperant), din Sibiu, Ploiești, Giurgiu, Porțile de Fier sau Târgoviște până pe marginea unor drumuri din satele în care ne-am oprit cu treabă, aceste filmări mi-au dat sentimentul că România are atâtea povești de spus, încât s-ar putea face lesne sute de documentare istorice. Reacția oamenilor, în general, a fost neașteptat de bună – cu excepțiile de rigoare. Pe cât de bine am fost primiți la Sanatoriul „Ana Aslan” de lângă Otopeni, pe atât de obtuz am fost priviți de conducerea unei întreprinderi din Târgoviște, care pur și simplu a chemat bodyguardii să ne invite afară (altfel politicos) din perimetru, deși anterior portarii ne permisese intrarea (noi doream să filmăm niște mormane de moloz, pentru un episod, cred, despre cutremurul din 1977 – fără nicio legătură deci cu întreprinderea respectivă!). Altădată, la Sibiu, am văzut un frumos monument militar, care se potrivea foarte bine cu un episod pe care îl scrisesem; numai că acel monument era lângă gardul de la stradă al unei unități militare, iar filmarea era interzisă în zona aceea (ca la multe unități militare). Totuși, am apelat la conducerea unității, am explicat (vorba clasicilor) *cine suntem și ce vrem*, ne-a preluat un ofițer de legătură (care, altfel, ne-a spus că apreciază serialul nostru), i-am explicat ce și de unde vom filma, am așteptat apoi acordul comandantului... timpul trecea... noi trebuia să plecăm mai departe... soarele înainta pe cer... într-un final am primit acordul și am filmat. Filmarea nu a durat nici 10 minute (cu tot cu instalarea și dezinstalarea camerelor), dar în total am stat acolo mai mult de o oră. Totuși, am reținut jumătatea plină a paharului – oamenii au fost amabili, din moment ce, prin lege, unitățile

militare sunt obiective speciale. Ca să nu mai spun că acest serial mi-a dat ocazia de a filma inclusiv... în curtea fostei mele școli generale (din Craiova) – ceea ce nu e puțin lucru!

iv) Cum spuneam, a existat și un episod care, deși scris (și apare în acest volum), nu a fost filmat niciodată: cel despre statuia din Chișinău a lui Ștefan cel Mare. Din păcate, raportul dintre cheltuieli și beneficii ne-a fost total defavorabil. Potrivit celor care aprobau deplasările în TVR, pe drept cuvânt, ar fi avut logică economică o deplasare dacă am fi avut mai multe episoade despre Chișinău sau despre românii de peste Prut; dar cum acel an (2014) era an aniversar al Revoluției din decembrie și multe episoade priveau acest eveniment (*vezi* ultimele capitole ale acestui volum), singura deplasare mare pe care am putut-o face a fost spre Timișoara. Poate altădată, dacă vom mai relua acest proiect de televiziune, vom ajunge și la Chișinău...

v) În fine, această carte – precedentul volum, la fel ca serialul TV de la care au plecat cărțile – nu ar fi fost posibilă fără concursul admirabil al unor oameni cu care m-am intersectat pe parcurs, prin fericitul joc al sorții; îi amintesc aici mulțumindu-le: Beatrice Comănescu (directoarea TVR Internațional în 2013), cu care am început proiectul și care l-a sprijinit cel mai mult; Claudiu Săftoiu și ulterior Stelian Tănase (la care nu am apelat cu nimic, știind că aveau oricum și alte probleme pe cap; dar ambii cred că au urmărit de la distanță și cu simpatie proiectul); Dan Paul Ionescu, Georges Boissard, Gabriel Rusu, Ștefania Țene (care au fost producători la diverse episoade); cameramanii Florin Ioniță, Viorel Popescu, sunetistul Ionuț Popescu și toți acei meritorii profesioniști care ne-au însoțit în acele zile; alte persoane, cu care aproape că nu m-am întâlnit vreodată, dar care au montat cu migală, în studiourile TVR, imaginile și

LIBRIS | We know books

înregistrările sonore; în fine, cele trei Irine: Irina Negraru (care gestionează tot tezaurul de arhivă TVR), Irina Radu (care a sprijinit efectiv cel de-al doilea sezon al serialului) și, cea mai tare dintre toate și toți, Irina „Ifrimaș“ Ifrimache – producătoarea celor mai multe episoade, cea care a muncit enorm pentru acest proiect și persoana care știe mai bine ca oricine cum să scoată filmări bune și peri albi celor cu care lucrează (glumesc, desigur – cu ultimele cuvinte, cu restul nu!). Iar la celălalt capăt al poveștii, cel editorial, Grigore Arsene și echipa de la Curtea Veche Publishing au fost de la bun început suporterii transcrierii pe hârtie a acestui proiect, încurajându-mă constant. Tuturor acestora, așadar, mulțumirea mea; în rest, așa cum se face de obicei, voi spune că orice eventuală eroare istorică din paginile care urmează (și e improbabil să nu fie erori) cade doar în sarcina autorului. Evident, pentru tipărirea lor acum, scenariile în varianta lor TV au fost editate. În acest volum, am păstrat frazele cât mai aproape de stilul lor original (destinat oralității), dar am îmbogățit conținutul, am adăugat unele note și trimiteri bibliografice și am înlocuit unele repetiții sau formule care erau nepotrivite pentru o transpunere în carte a proiectului.

*

Ajuns aici, trebuie să răspund și la unele întrebări pe care le-am primit de-a lungul acestor ultimi ani (fie prin e-mailuri, fie pe stradă, fie prin scrisori pe adresa TVR sau a Facultății de Istorie).

Bunăoară, oamenii m-au întrebat din ce clasic am citat formula „Istoria este cea mai frumoasă poveste“ – pe care o spun la finalul episoadelor – și dacă cred în ea, din moment ce Istoria este uneori crudă, ironică sau nedreaptă. Ei bine, nu am luat de niciunde această propoziție, ci este

pur și simplu convingerea mea. Desigur că Istoria vorbește și despre bine, și despre rău, și despre victime, și despre călăi, și despre fapte eroice, și despre orori de neimaginat. Dar, chiar așa stând lucrurile, noi trebuie să ne împăcăm cu Istoria noastră și să o cunoaștem cât mai bine. Dacă avem să răzbunăm ceva, atunci putem să ne răfuim – intelectual vorbind – cu ticăloșii, dictatorii, torționarii, criminalii din Istorie, dar nu cu această disciplină ca atare. În acest sens eu cred că Istoria este o poveste frumoasă, pe termen lung (și demnă de știut), chiar dacă nu toate capitolele ei, dintr-un moment sau altul, sunt luminoase.

Apoi, alți telespectatori m-au întrebat de ce, de la un moment încolo, am modificat formula de final, spunând „Istoria este cea mai frumoasă poveste – pentru oamenii inteligenți“. Foarte simplu de ce – am făcut-o din două motive: unul, pentru a ști eu însumi care sunt episoadele din al doilea sezon (pentru că numai în cele filmate în 2014–2015 apare formula lărgită), bănuind de la bun început că nici eu și nici altcineva din echipă nu va mai reține ordinea în care ele au fost filmate. Acum, când revăd câte un episod, știu precis din care serie este, grație acelei formule de final, mai scurtă sau mai lungă. Iar al doilea motiv a fost acela că prin acest „pentru oamenii inteligenți“ am vrut să le fac un compliment celor care au privit serialul de-a lungul acestor ani. Cineva m-a întrebat: „Bine, dar nu se vor simți jigniți cei cărora nu le place Istoria?“ Și am răspuns: „E puțin probabil să privească emisiunea cineva căruia nu-i place Istoria, așa că nu e jignit nimeni dintre cei care se uită.“

La fel cred și acum. Bănuiesc că această carte nu va ajunge în mâinile cuiva dezinteresat de Istorie – așa că e dreptul meu să le acord celor care o vor citi prezumția de inteligență, chit că vor fi sau nu de acord cu interpretările mele (farmecul

Istoriei aici este: el nu constă în înșiruirea de date și nume, ci în interpretările, deseori diferite, care sunt propuse).

*

În fine, mesajul cărții nu poate fi altul decât cel al serialului TV.

Cred, cum spuneam, că noi trebuie să ne împăcăm cu Istoria noastră. Să o privim fără încrâncenare și fără frunți încruntate, să o judecăm fără jigniri la adresa noastră sau a vecinilor. Să încercăm să învățăm ceva folositor din Istorie. Desigur, aceasta nu înseamnă să uităm sau să trecem cu vederea ceea ce am greșit noi față de noi, noi față de alții sau alții față de noi. Vreau doar să spun că, orice am face, noi nu vom putea evada din trecutul nostru. Orice am spune, nu-l putem schimba. Ce a fost a fost – doar că depinde de noi să spunem ce și de ce a fost. Nu putem face negru din alb sau roz din negru – cu atât mai mult cu cât Istoria e mai rar un joc în alb-negru și mult mai des o infinitate de nuanțe intermediare între aceste extreme. Trecutul, așa cum se așterne în spatele nostru, cu bune și rele, trebuie asumat, judecat decent, predat elevilor și studenților, scris pe limba academicienilor, dar și „tradus“ pe înțelesul cât mai multor semeni, dintre care nu toți au studii înalte – dar aceasta nu-i face să nu fie interesați de Istorie (și sunt mai mereu în pericol să cadă în capcana a tot felul de senzaționalisme și manipulări pseudoistorice, care există la tot pasul).

Noi nu vom putea evada și nici nu trebuie să evadăm din trecutul nostru. El nu este cu nimic excepțional în raport cu trecutul altor popoare – nici în bine, nici în rău. La fel ca popoarele cu care preferă să se compare – francezii, germanii, rușii sau cei din vecinătate, ungurii, polonezii etc. –, românii au avut eroi și trădători, victorii și înfrângeri, momente de

fală sau momente de jenă. *Aceia dintre români care se jenează cu istoria țării lor fie nu o cunosc, fie au o impresie falsă despre istoria altora, fie ambele la un loc.*

Preocuparea noastră principală, astăzi, nu trebuie să fie înfrumusețarea (sau înnegrirea) trecutului, ci construirea unui viitor mai bun. În acest sens, trebuie să vorbim sau să scriem (argumentat, rațional și fără patimă) și despre regi, și despre secretarii de partid, și despre comunism, și despre legionarism, și despre dictatură, și despre democrație, și despre altruști, și despre profitori ș.a.m.d., chiar dacă aceste categorii par incompatibile. Ei bine, oricât de diferiți/diferite sau diametral opuși/opuse ar fi acei oameni și acele fapte sau evenimente, Istoria, până la urmă, îi cuprinde pe toți și toate sub mantia ei largă. Cineva mi-ar putea spune că este greu, dacă nu imposibil, să vorbești cu calm despre toate acestea. Nu este adevărat. Ca profesor, eu însumi cunosc foarte mulți profesori sau intelectuali care exact aceasta fac, zi de zi. După cum întâlnesc și dintre cei care-mi spun, ca o confesiune, că le e jenă cu trecutul nostru, cu pașaportul lor de România, cu tot. Acestora din urmă le spun mereu că nu au niciun motiv și că există un singur tratament pentru vindecarea acestei stări: să citească mai mult, să judece mai bine, iar într-un final îmi vor da dreptate.

Competiția dintre temerile și certitudinile noastre, dintre orgolii și dezamăgiri va continua. Din acest motiv spuneam că, atâta vreme cât aceste dileme sunt în desfășurare, *nici noi nu vom putea evada din Istoria noastră.*